

Література:

1. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – №4(567). – С 74-85.
2. Губені Ю. Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Е. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4 (545). – С. 62-70.
3. Павлов О. Політика сільського розвитку: сутність, складові, пріоритети / О. Павлов // Вісн. держ. служби України. – 2006. – №1. – С. 6-11.
4. Прокопа І. В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій / І.В. Прокопа // Економіка АПК. – 2005. – № 11 (133). – С. 48-51.

УДК 332.633.1

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ

Рунчева А.С., аспірантка

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

У статті досліджено питання ефективного розвитку олійно-жирової галузі України, розглянуто підходи щодо оцінки економічної ефективності виробництва соняшнику, визначено недоліки методик оцінки і аналізу економічної ефективності діяльності в ринкових умовах господарювання, запропоновано заходи щодо підвищення якості виробництва соняшнику

This article explores the question of effective development of oil and fat industry of Ukraine and the approaches to assess the economic efficiency of sunflower identified deficiencies valuation techniques and cost-effectiveness of in market conditions, the proposed measures to improve the quality of sunflower

Постановка проблеми. В сучасних умовах посилення міжнародної та внутрішньої конкуренції у виробництві соняшнику виникає початкова необхідність створення дієвого механізму управління ефективністю господарської діяльності галузі з виробництва соняшнику [1]. Механізм підвищення ефективності виробництва взагалі представляє собою систему взаємопов'язаних форм, заходів і методів управління, організації та стимулювання виробництва, яка ціленаправлена на забезпечення його прибутковості та конкурентоспроможності. Функціонування механізму підвищення ефективності виробництва базується на оцінці, аналізі та прогнозуванні ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З теоретичної позиції ефективність господарської діяльності являє собою економічну категорію, яка відображає широкий комплекс умов функціонування продуктивних сил і виробничих відносин, які у сукупності забезпечують процес розширеного відтворення. Ефективність виробництва, як частковий прояв ефективності господарської діяльності, за змістом є складним, багатогранним явищем, що охоплює всі сторони й аспекти діяльності господарських об'єктів, які безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції. З огляду на це проблемі ефективності присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Питання ефективного розвитку олійно-жирової галузі України розглядаються українськими вченими-економістами, такими як Адаменко Т., Вронських М., Че-

ботар О., В'юн В.Г., Дзюбак О., Євчук Л.А., Каретникова В.С., Кухта В.Г., Кузьменко Є., Кучеренко С.Ю., Побережна А.А., Ярмач А. та ін.

Постановка завдання. Основним завданням проведеного дослідження стало питання ефективного розвитку олійно-жирової галузі України та розгляд підходів щодо оцінки економічної ефективності виробництва соняшнику.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі підвищення економічної ефективності лежить інтенсифікація використання виробничих (природних і матеріальних) трудових і фінансових ресурсів. Інтенсифікація виступає причиною, а ефективність – проявом її, тобто наслідком. Взаємозв'язок ефективності і інтенсифікації робить надзвичайно актуальним вимірювання, оцінку і аналіз ефективності, оскільки її рівень і динаміка в певній мірі також характеризують процес інтенсифікації [3]. Однак складність такого виміру і отримання досить повної характеристики цілком може "суперничати" з їх актуальністю.

За роки ринкових перетворень в Україні у вітчизняній економічній науці щодо дослідження проблеми ефективності господарської діяльності утворився певний теоретичний вакуум, за якого фундаментальні й прикладні питання були в основному згорнуті, майже припинилися публікації, насамперед теоретико-методологічного і методичного характеру щодо ефективності виробництва. Лише в останні декілька років почали з'являтися праці, присвячені питанням оцінки, аналізу і управління ефективністю в ринковій економіці.

Як узагальнюючий показник результатів діяльності з виробництва соняшнику, часто використовується показник прибутку. Але, на думку А.Д. Шеремета, прибуток в абсолютному вираженні не має властивості сукупного ефекту, він містить в собі такі фактори, як собівартість продукції, збільшення обсягу продукції, її якості і асортименту й т.і., але не відображає результати застосування ресурсів, тобто авансування капіталу, що проявляється тільки в показнику рентабельності. А на думку Марка Брауна «компанія може демонструвати прибуток у бухгалтерському балансі, але у дійсності працювати у збиток, якщо згадати про вартість капіталу, необхідного для управління бізнесом. Тому прибуток може виявитися тим показником, який вводить менеджерів в оману при оцінці фінансового успіху».

Досить поширеним підходом щодо оцінки економічної ефективності виробництва було використання показників відносної економії живої праці, основних виробничих фондів, нормованих оборотних коштів, матеріальних витрат, а також темпів росту обсягів виробництва продукції, темпів росту продуктивності праці та ін. В якості найбільш узагальнюючого показника, який характеризує динаміку ефективності і інтенсифікації виробництва, використовують показник витрат на гривню одержаної продукції. Оскільки ефективність виробництва являє собою результат взаємодії елементів виробничого процесу: робочої сили, предметів праці і засобів праці, система показників ефективності виробництва соняшнику складається з показників ефективності використання праці, основних фондів, матеріальних ресурсів.

Для оцінки економічної ефективності олійно-жирового виробництва по-

ряд з традиційними показниками (темпи зростання виробництва товарної (чистої) продукції; виробництво товарної (чистої) продукції на 1 грн. витрат; відносна економія основних виробничих фондів, нормованих оборотних коштів, матеріальних витрат, фонду оплати праці; витрати на 1 грн. товарної продукції (у тому числі матеріальні витрати); темпи росту продуктивності праці; частка приросту обсягу виробництва продукції за рахунок підвищення продуктивності праці; економія живої праці (річних працівників) у порівнянні з базисним роком.

Важливе значення має фондівдача; оборотність оборотних коштів; матеріалоемність продукції; питомі капітальні вкладення на приріст одиниці потужності заводу; використання виробничої потужності; строк окупності капітальних вкладень. Пропонується використовувати і специфічні показники ефективності виробництва олії: вихід олії (% маси переробленого насіння), витрата соняшника на 1 т олії; втрати олії у виробництві (% маси переробленого насіння); виробництво олії на одного працюючого із числа промислово-виробничого персоналу (т, тис. грн.); виробництво олії з 1 га посіву соняшника; витрати виробництва на 1 т олії.

Більшість дослідників до числа узагальнюючих відносять показники рентабельності. Рентабельність – це відношення корисного результату виробничо-господарської діяльності до величини сукупних затрат на його отримання. Показник рентабельності узагальнює інші показники ефективності і дозволяє досліджувати вплив сукупності факторів, які впливають на кінцевий результат роботи підприємства. Він має чіткий економічний зміст, є наскрізним, порівнянним у часі та просторі. Показник рівня рентабельності набув у вітчизняній практиці найбільшого поширення для оцінки й аналізу економічної ефективності. Але існують різні підходи до методики розрахунку показника рентабельності.

На думку А.Д. Шеремета, показник рентабельності є найбільш узагальнюючим показником ефективності господарської діяльності, оскільки він містить результати всієї інтенсифікації використання виробничих ресурсів, а в динаміці рівня рентабельності відображається динаміка всебічної інтенсифікації господарської діяльності. Запропонована А.Д. Шереметом факторна модель показника рентабельності включає всі 5 показників інтенсифікації використання виробничих ресурсів. Крім цього, вона відображає залежність показника загальної рентабельності підприємства не тільки від величини прибутку й розмірів виробничих фондів, але і від рівня рентабельності реалізованої продукції, фондівдачі й оборотності оборотних коштів. Проте запропонована модель відображає дію тільки внутрішніх факторів ефективності, і ніяк не враховує дію ринкових факторів: якість, структуру і конкурентоспроможність продукції, попит на неї, конкурентне середовище.

Цікавий підхід до оцінки ефективності виробництва пропонує А.Кулик, який вважає, що вимірювання ефективності виробництва показником рівня рентабельності спрямовано на збільшення прибутку й сприяє росту цін. Ріст рівня рентабельності перекидає дійсний стан ефективності виробництва. У зв'язку з цим в якості показника загальної економічної ефективності вироб-

ництва пропонується використовувати величину, обернено пропорційну ціні одиниці продукції. У такому випадку мірою судження про ефективність виробництва буде слугити зниження цін на випускаємо продукцію.

Для загальної оцінки ефективності діяльності використовують різні методи: метод сум (наприклад суми приростів індексів, які характеризують зміни продуктивності праці, фондівіддачі й матеріалівіддачі); метод суми місць, яких дістали підприємства по різних відібраним показникам: найменша сума місць означає перше місце в рейтингу підприємств і т.д.; метод бальної оцінки, коли кожний показник має свій вагомий бал і в балах же оцінюється приріст показників по певній шкалі (в теорії керування для цієї мети були розроблені способи об'єднання різних показників, не пов'язані з їх підсумовуванням і розподілом (векторна оптимізація, область Парето й ін.)); «метод відстаней» для рейтингової оцінки об'єктів аналізу; метод розрахунку середньо геометричної (середньоарифметичної) величини із приватних показників, виражених у відносній формі. Загальним недоліком розглянутих методик є їх слабка економічна обґрунтованість, оскільки одержувані на їх основі узагальнюючі показники не мають економічної сутності, але вони широко використовуються для цілей порівняльної комплексної оцінки ефективності діяльності.

Всі ці зміни вимірюються величиною приросту народногосподарського ефекту, одержуваного в результаті кожного з них, тому всі вони порівняні і можуть бути узагальнені шляхом підсумовування в показник приросту народногосподарського ефекту ΔE у результаті виробничої діяльності підприємства в цілому. Кожна зі складових даного показника вимірює величину одержуваного суспільством економічного ефекту в результаті зміни однієї або декількох сторін виробничої діяльності підприємства. Складових повинно бути стільки, скільки необхідно для обліку змін всіх сторін виробничої діяльності, які впливають на її ефективність [4]. Дані методики дозволяють визначити сукупний ефект внаслідок більш інтенсивного використання ресурсів і оцінити вплив на нього окремих факторів.

Головним недоліком вищенаведених методик оцінки і аналізу економічної ефективності діяльності в ринкових умовах господарювання є відсутність залежності їх від конкурентних позицій підприємства і ступеня задоволення ринкового попиту. Щоб врахувати ринковий характер виробництва соняшників, необхідно доповнити існуючу систему оцінки виробничої діяльності показниками, що відображають конкурентні позиції підприємства. Для цього використовуються показники питомої ваги продукції підприємства в загальному обсязі аналогічної продукції на ринках збуту, імовірності появи конкурентних видів продукції на ринках підприємства, конкурентоспроможності продукції підприємства в порівнянні із продукцією інших конкурентів. Однак, і в даній системі показників оцінки підприємницької діяльності практично не приділена увага ступеню задоволення споживчого попиту, а цей показник правомірно віднести до числа основних, тому що підприємницька діяльність орієнтована на одержання підприємницького доходу за рахунок найбільш повного задоволення споживчого попиту при мінімальних затратах і

високому рівні якості продукції в гранично короткий термін.

Підвищення якості вироблюваної продукції неминуче повинне супроводжуватися вдосконаленням організаційно-технічних і соціально-економічних елементів виробництва, впровадженням прогресивних технологічних процесів, наукової організації праці й управління. Поліпшуючи якісні параметри своєї продукції, підприємство-виробник здійснює додаткові витрати. У той же час ці витрати дозволяють йому ширше застосовувати прогресивні засоби виробництва й інтенсивно їх використовувати за рахунок впровадження ефективних форм організації управління виробництвом. В зв'язку з цим, потрібен показник, який ув'язував би зміни рівня якості на економічну ефективність виробничої діяльності [5]. Для відображення такого зв'язку доцільно використовувати інтегральний показник якості продукції, який визначений як відношення сумарного корисного ефекту від експлуатації чи споживання продукції до сумарних затрат на її створення.

Висновки. Виконані нами дослідження показали, що наведені підходи носять універсальний характер і можуть бути використані для оцінки ефективності будь-якого виробництва, в тому числі і олійного. Але разом з тим, ретроспективний (історичний) характер цих показників значно зменшує їх цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень. Більшість наведених показників дозволяють визначити і проаналізувати ефективність діяльності «ізолюваних» від ринкових умов підприємств [2]. Вони дозволяють повною мірою визначити і проаналізувати вплив внутрішніх факторів на ефективність, але практично не враховують вплив зовнішніх.

Найвища конкуренція дає можливість вижити підприємствам, які не просто орієнтуються на ринкове середовище, а підприємствам, які досконально вивчають потреби кожної групи потенційних покупців і ставлять ці потреби у главу кута своєї стратегії розвитку. В умовах найжорстокішої ринкової конкуренції інформаційного століття набагато більше значення має довгостроковий розвиток, основними факторами якого є грамотне стратегічне управління, ефективність бізнес-процесів, капітал компанії, втілений у знаннях і кваліфікації співробітників, здатність організації втримувати й залучати нових клієнтів, корпоративна культура, що заохочує інновації й організаційні поліпшення, інвестиції в інформаційні технології.

Література:

1. Крестьянинова В.В. Развитие интеграции предприятий сояшникового подкомплекса / В.В. Крестьянинова // Матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. [Наука і освіта 2004]. Том 16. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 27-28.
2. Мармуль Л.О. Фактори та особливості вирощування сояшнику в Херсонській області / Л.О. Мармуль, В.В. Крестьянинова // Таврійський науковий вісник: Збірн. наук. праць. Вип.36. – Херсон: Айлант, 2005. – С. 189-194.
3. Уланчук В.С. Напрями підвищення ефективності вирощування сояшнику/ В. С. Уланчук, О. Г. Шайко // Економіка АПК. – 2004. – № 4. – С. 49-56.
4. Таршин С.І. Развитие рынка продукции насаждения сояшнику на основе системы маркетингу / С.І. Таршин // Агросвіт. – 2008. – №4. – С. 31-36.
5. Щербаков В. Роль олійних культур у підвищенні ефективності аграрного виробництва / В. Щербаков, Т. Яковенко, І. Когут // Пропозиція. – 2009. – № 6. – С. 64-66.